

МОВА ТА НАЦІЯ

Найбільший скарб народу – це його мова. Саме мова, яка віками, тисячоліттями складалася, шліфувалася на землі предків, передавалася з покоління в покоління, дедалі точніше і повніше відображаючи душу народу й водночас формуючи її. Досвід людства упродовж тисячоліть переконливо доводить, що мова об'єднує народи в нації й змінює державу. Занепадає мова – зникає і нація. Коли ж мова стає авторитетною, перспективною, необхідною і вживається насамперед національною елітою – сильною і високорозвиненою стає як нація так і держава.

Мова й школа, мова й наука, мова й церква, мова й театр, мова й державне врядування, мова й армія – сфери, де українська мова то утверджувалась, то відступала під тиском імперської політики. Нараховують 22 заборони української мови, 8 з них – у радянський час.

Поглянути на історію свого краю, збагнути роль рідної мови в утвердженні української державності дають змогу писемні документи, праці істориків, етнографів, громадських діячів та лінгвістів.

Ще донедавна панувала офіційна й непорушна доктрина про давньоруську народність й спільну для всіх слов'ян мову, внаслідок розпаду яких в епоху феодальної роздрібненості нібито утворилися, не раніше XIV ст., три східнослов'янські народи та їхні мови. На противагу цьому вчені української діаспори дотримувались концепції М. Грушевського щодо витоків української народності безпосередньо з православ'янського періоду, тобто з середини I тисячоліття н.е.

Українська мова була ще до того, як українські князі (починаючи від Аскольда та Діра) почали об'єднувати руські землі. Ще в 448 році візантійський мандрівник та історик Пріск Палійський записав у таборі гунів три слова: мед, страва, квас.

На кінець XII ст. українська народність вже сформувалась й мала дві гілки: галицько-волинську та наддніпрянську.

Коли йдеться про походження української мови, переважна більшість зацікавлених сприймає цю проблему як походження сучасної української літературної мови. Проте слід пам'ятати, що національна мова складається з двох самостійних гілок: спільної для всієї нації літературної мови, відшліфованої майстрами художнього слова, й мови народної, яка досить відмінна в різних діалектах.

Щодо походження сучасної української літературної мови в науці – тут жодних проблем немає. Загальновідомо, що її започаткував наприкінці XVIII ст. І. Котляревський, а основоположником став Т. Шевченко.

Щоб дослідити походження української мови, слід з'ясувати послідовність, час і місце виникнення властивих їй фонетичних, граматичних і лексичних рис.

Рубіж XI-XII ст. можна умовно визнати часом завершення формування української мови й початком нового етапу її історії.

Формування українського народу та його мови почалося приблизно з середини I тисячоліття н. е. й розтягнулося на кілька століть. Проте тим рубежем, від якого українська мова виступає з усіма характерними мовними особливостями, що становлять її

специфіку, був приблизно кінець XI – початок XII ст. найдавніша точно датована пам'ятка українського рукописного мистецтва, яка збереглася до наших днів, належить до середини XI ст. Це широковідоме в науці знамените остромирове Євангеліє 1056-1057 рр. шедевр вітчизняної і світової культури книги, створене у великокняжому скрипторії при Софіївському соборі в Києві. Традиційно цю пам'ятку прийнято вважати початком книжкової справи в Україні.

Після запровадження християнства зростає потреба в богослужбових книгах. При найбільших храмах, при князівських резиденціях формуються бібліотеки і створюються скрипторії. Так, у бібліотеці скрипторію при соборі Св. Софії вже у 1037 році зберігалося понад 950 томів літератури різного змісту й призначення.

У 1969 році український археолог С. Висоцький виявив на штукатурці XI ст. південної стіни вівтарної частини Михайлівського притвору Софіївського собору в Києві невідому до того абетку з 27 літер, подібну до кирилиці. Слід згадати також і писемні угоди, укладені київськими князями: Олегом(911р.), Ігорем(944р.), і княжною Ольгою(956р.) з Візантією.

Отже, ми бачимо, що розвиток і збагачення української мови почалося з давніх-давен. І в наші дні ми можемо пишатись багатством нашої мови.

Рідна мова

Рідною мовою належить уважати мову своєї нації, мову предків, яка пов'язує людину з її народом, з поперед – німи поколіннями, їх духовними надбаннями. *«До основних кваліфікаційних якостей громадянина входить активне володіння рідною мовою» (У.Аммон).*

Нормальним є, коли рідну мову діти засвоюють від батьків. Однак специфічні умови існування нашого народу і породжувані ними фактори страху і холуйства часто руйнують цей природний у цивілізованому суспільстві процес, а тому в історії України звичні випадки, коли до рідної мови значна частина українців повертається лише у зрілому віці – якщо взагалі повертається .

Що ж до двох «рідних мов», ідея яких так інтенсивно донедавна насаджувалась серед неросійських народів, то друга «рідна» мова – явище таке ж природне, як друга голова в чорнобильських телят-мутантів.

Про дві рідні мови можна говорити хіба що стосовно окремих змішаних сімей, однак наукою зафіксовано, що вже в третьому поколінні тут залишається одна мова.

Існують нації, складові частини яких користуються різними мовами (наприклад, швейцарці – німецькою, французькою, італійською, рстороманською), є також різні нації, що послуговуються однією мовою (наприклад, іспанською користуються, крім іспанців, чілійці, кубинці, аргентинці, мексиканці та ін.). Однак це не більше, як виняток, що підтверджує правило: назва народу і його мови мають той самий корінь.

Українська мова є мовою українською народу, отже, вона і тільки вона повинна бути рідною для кожного, хто вважає себе приналежним до української нації. «Без мови нашої, юначе, й народу нашого нема» (В.Сосюра).

Історія розпорядилася так, що чимала кількість українців як в Україні, так і поза її межами, зберігаючи свою духовну спорідненість з українською нацією, не мала можливості опанувати рідну мову. Щоб уникнути повної денационалізації – власної і своїх дітей, – ці люди перш за все мають оволодіти українською мовою як найголовнішим каналом зв'язку з рідним народом, його культурою та устремліннями.

Рівень розвитку рідної мови відображає рівень духовного розвитку нації: словник – це те, що нація знає про світ, а граматика це те, як вона про цей світ говорить.

Мова – це серце нації.

Мова – це серце нації, а нація – це особистість, вона має обличчя, свій характер, темперамент, свою культуру, мораль, честь і гідність, свої святощі, своє минуле, теперішнє і майбутнє. Мова – це невичерпна духовна скарбниця, в яку народ безперервно вносить свій досвід, всю гаму свого розуму і почуття. Мова – це канва, на якій людина вишиває узор свого життя.

Із сивої глибини віків бере початок наша мова. Шлях її розвитку – це тернистий шлях боротьби. Багато, дуже багато жорстоких літ і століть пережила наша рідна, наша невмируща мова, мужньо витерпівши наругу і найлютіших царських сатрапів та посіпак шляхетно-панських, і своїх панів та підпанків. Перетерпіла вона і дикунський циркуляр царського міністра Валуєва, який заборонив друкувати книги українською мовою, окрім творів художніх, і ганебний із найганебніших Емський указ 1876 року, який зовсім заборонив друкувати книги українською мовою.

Українська мова невіддільна від українського народу, від його історичного розвитку, від самої держави, від рідної землі.

Українська мова – мова української нації. В ній тисячолітня історія нашого народу – історія тяжка, кривава, із злетами і падіннями, осяяна духом свободи та незалежності Української держави, бо ж український народ віками змушений був із зброєю в руках оборонятися і відстоювати своє право на вільне життя. Тому в українській мові ми відчуваємо брязкіт схрещених шабель уславлених на весь світ козаків запорожців, незламних опришків і гайдамаків, заповзятих січових стрільців, феноменально мужніх юнаків-лицарів, які смертю хоробрих загинули під Крутами, відчайдушних воїнів УПА.

Нашою мовою Маруся Чурай складала пісні, які додавали козакам снаги, нею звучали накази славнозвісного полководця і гетьмана П.Сагайдачного, який вів на бій козацькі полки. Це мова запорізьких козаків.

Українська мова – це мова великого народу, великої культури, нашої історії. Українською мовою написані невмирущі твори Котляревського і Шевченка, Франка і Лесі Українки, Нечуя-Левицького і Коцюбинського.

Любов до Батьківщини не можлива без любові до рідного слова. Тільки той може осягти своїм розумом і серцем красу, велич і могутність Батьківщини, хто збагнув відтінки і пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим іменем своєї родини. Людина, яка не любить мови рідної матері, якій нічого не промовляє рідне слово – це людина без роду і племені. Українська мова ввібрала в себе все найкраще, найніжніше, найвеличніше, наймудріше, найблагородніше, найпоетичніше і найболючіше – перший голос немовляти, яким воно сповістило про свою появу на світ, і останній розпачливий зойк прощання людини з білим

світом, голосний сміх щасливої дитини і зворушливий плач сироти, невимовний біль чумака в далекій дорозі і тягар каторжника на важкій підневільній праці, солодке задоволення від творчої праці та побратимської вірності і велике розчарування від холодної людської байдужості, блакить високого неба і золотого сонця пшеничних ланів, сяйво світлого місяця і ясних зір, багрянець світанкових заграєв і срібло цілющо-перлистих рос, могутність бурхливого Дніпра і оспіваного в піснях тихого Дунаю, міць столітніх дубів, що символізують силу української нації і мінливо-веселкові переливи хвиль Чорного моря, тихий шепіт шовкових трав і таємний шум замріяних смerek, красоту опoетизованої червоної калини та хрещатого зеленого барвінку, гіркоту поневірянннн на чужині і відчуття піднесеності в молитві до Бога за рід свій, за Україну, за мир, добро і спокій на всій планеті.

Розмаїте і щедре наше українське слово. Мабуть, не всім відомо, що на міжнародному конкурсі в Парижі в 1934 році воно зайняло третє місце після французької та перської мов. За барвистістю наша мова посіла друге місце.

Слово надто багато важить у людському житті. Воно вмить змінює настрій, робить щасливим або нещасливим, радісним чи пригніченим.

Слово – найтонше доторкання до серця, воно може стати і ніжною запашною квіткою і живою водою, що повертає віру і добро, і гострим ножем, і розжареним залізом, і брудом. Мудре і добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду. Словом можна вбити і оживити, поранити і вилікувати, посіяти тривогу і безнадію, одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати посмішку і сльози, породити віру в людину і заронити зневіру, надихнути на працю і скувати сили душі. Зле, невдале, нетактовне, просто кажучи, нерозумне слово може образити, приголомшити людину.

Про українську мову і українське слово можна говорити безкінечно. Століттями гнана і переслідувана все ж існувала вона в піснях і думках, казках і переказах, гострилася і виточувалася в переказах і прислів'ях.

А ось ще одне підтвердження багатства української мови: це твір.

Мова про мову

Було це давно – ще за старої Австрії. В купе швидкого потягу Львів – Відень їхали чотири пасажири: англієць, німець, італієць і наш українець. Говорили про різне і нарешті почали – про мови: чия мова краща, багатша, котрій належить світове майбутнє. Самозрозуміло – кожний вихваляв свою мову!

Англієць заявив, що Англія – це країна завойовників і великих мандрівників, які славу її мови рознесли по всьому світу. Англійська мова – це мова Шекспіра, Байрона, Діккенса, Ньютона, Дарвіна та інших великих письменників і науковців. Очевидно – англійська мова – це світова мова!

Гордовитий німець відразу заперечив, бо німецька мова – це мова двох імперій: Великонімеччини та Австрії. Це мова філософії, техніки, армії, медицини, мова славетних Шіллера, Канга, Вагнера, Гете і Гейне. І тому тільки німецькій мові належить світове майбутнє.

А італієць, посміхаючись, сказав: «Ви обидва не маєте рації. Моя мова – мова сонячної Італії – це мова музики, мова кохання – а про кохання мріє кожен. Італійською

мовою написані славетні твори Данте, Боккаччо, Петрарки, лібрето знаменитих опер Верді, Пуччіні, Россіні та інших великих італійців. Ні, тільки італійська мова може стати провідною мовою в світі!»

А наш українець – по довшій мовчанці сказав: «Я міг би, панове, як і Ви, хвалитись, що моя рідна мова – це мова незрівняного сатирика Котляревського, безсмертного генія Тараса Шевченка, неперевершеного в світі лірика Лесі Українки, великого титана Франка. Я міг би назвати багато славних імен свого народу, але не тому суть! Ви ж нічого не сказали про саме багатство і можливості Ваших мов. А це найважливіше! От, скажімо, чи могли б ви у своїх мовах написати невелике оповідання, в якому би всі слова починалися з тієї самої літери?!»

– О ні! Це неможливо – заявили всі.

– Ось, на ваших мовах це неможливе, а в нашій – це зовсім просто! Назвіть якусь букву, - звернувся він до німця.

– Хай буде «П», - сказав той.

– Добре. Оповідання буде називатися «Перший поцілунок»

Перший поцілунок

Популярному перемишльському поету Павлу Петровичу Подільчаку прийшло по пошті приємне повідомлення:

– Приїздіть, Павле Петровичу, – писав поважний правитель Підгорецького повіту Полікарп Пантелеймонович Паскевич, – погостюєте, повеселитесь! Павло Петрович поспішив, прибувши першим потягом. Підгорецький палац Паскевичів привітно прийняв приїжджого поета. Потім під'їхали поважні персони – приятелі Паскевичів.

Посадили Павла Петровича поряд панночки – премилої Поліни Полікарпівни. Поговорили про політику, погоду, Павло Петрович прочитав підібрані пречудові поезії. Поліна Полікарпівна програла прекрасні полонези, прелюдії. Поспівали пісень, потанцювали падеспан, польку...

Прийшла пора – попросили пообідати. Поставили повні підноси пляшок портвейну, слиски, пшеничної, підігрітого пуншу, пільзнерського пива. Принесли печених поросят, приправлених перцем півників, пахучі паляниці, печінковий паштет, пухкі пампушки під печеричною підливою, пироги, присмажені пляцки...

Потім прислуга подала пресолодкі пряники, персикове повидло, помаранчі, повні порцелянові полумиски полуниць, порічок.

Почувши приємну повноту, Павло Петрович подумав про панночку. Поліна Полікарпівна попросила прогулятися по Підгорецькому парку, полюбуватись природою, послухати пташині переспіви. Пропозиція повністю підійшла підхмеленому поету. Походили, погуляли...Порослий папороттю прадавній парк подарував парі приємну прохолоду...Повітря п'янило принадними пасовищами...Посиділи, помріяли, позіхали, пошептали, пригорнулися. Прозвучав перший поцілунок...
- прощай, парубоче привілля! Приїдеться поету приймакувати.

Висновок

Мова народу – показник його свідомості. Вона дзвінкова криниця на середохресній дорозі нашої свідомості. Її джерела б'ють десь від магми, тому й вогняна

така. Читаю літературні твори і бачу всю історію рідного краю, осмислюю всі історичні віхи. Скільки ж довелося пережити страхіть, принижень і загроз! А мова знову розцвітає. У ній одухотворюється весь народ, вся Батьківщина, втілюється творчою силою в описі природи, криниці, червоної калини, білої берези. І хоча тепер не легкі для простого народу часи, держава не завжди стоїть на його захисті, однак продовжує лунати рідна пісня, звучать рідні серцю мелодії. Все це можна назвати духовністю.

Окрім того, мова – це саме життя. Не буде мови – не буде народу; не буде народу – не буде нації, не буде нації – не буде держави. Відповідно, поки є мова, народ живе, зникає мова – народу немає. Мудрість гласить: відберіть у народу все, і він все може повернути, відберіть мову – і він ніколи вже не зможе створити її.

Мова – засіб пізнання світу. Киньте у душу дитини, крім слова, його красу, і ви створите те середовище, у якому проростає свідомість. Кожен з нас п'є духовне життя і силу з груді рідного слова, бо словом можна пояснити все, що нас оточує.

Але якось так дивно склалася наша історія: то ми відроджували мову, то знову забували її. Здавалось би, є підґрунтя, воно споруджене бсзсмертними І.П. Котляревським і Т. Г. Шевченком, а як часто в житті все йде наперекіс.

Мені хочеться стати на коліна перед мовою рідною і благати її повернутися до рідної хати, возродитися, забуяти віщим і вічним Словом від лісів – до моря, від гір – до степів...

